

De Toekomst van Waterrijk Nederland

BIJDRAGE van Rijkswaterstaat en de Waterschappen AAN DE
UITWERKING VAN DE **Toekomst**VISIE OVER
WATER IN **Nederland**

INHOUD

0. Voorwoord

1. *Ambitie*

Wat is het doel dat we hebben met deze notitie

2. *Uitgangspunten/Randvoorwaarden*

Wat zijn de vaste waarden die we hanteren?

3. *Waar staan we nu??*

Hoe zorgen we voor beheer op orde in 2015?

4. Ontwikkelingen

Welke trends nemen we waar en welke thema's worden actueel in de toekomst?

5. **Waaruit kan Nederland kiezen?**

Gaan we zo door of kiezen we anders?

6. **Voortzetten huidig beheer**

Zetten we de huidige werkwijze voort ?

7. *Duurzaam gewin*

Een andere werkwijze ?

8. *Systemesprong*

Gaat het roer om?

9. **Nawoord**

Hoe verder?

0. Voorwoord

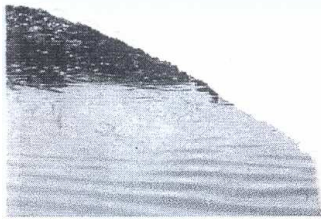
- De waterbeheerders willen – vanuit de Watervisie van de Staatssecretaris van V&W, Tineke Huizinga – inspelen op ontwikkelingen. Willen beheerder met visie zijn. Dat betekent nadenken over rol en positie met een open oog voor de ontwikkelingen die plaats vinden en mogelijk zijn.
- Rijkswaterstaat en de Waterschappen hebben als taak de verbinding te leggen en onderhouden met de maatschappij waarvoor wij werken. Vanuit die taak willen zij bijdragen aan de rol als beheerder van de Nederlandse watersystemen.
- Waterbeheer is al lang geen geïsoleerde activiteit meer. Meer en meer is er verbinding met vele andere sectoren. Niettemin is er meer mogelijk.
- Ideeën kunnen verworpen worden omdat ze te weinig realiteitswaarde hebben of omdat ze te ver van de huidige denkrichtingen af liggen. Ze kunnen echter ook gebruikt worden om de kennis- en innovatieagenda te voeden met het oog op het leren voor de toekomst. Het getuigt van visie om dit denken niet in te perken.

1. Ambitie

Wat is het doel dat we hebben met deze notitie?

De Waterbeheerders willen hun kennis van de wateren en het waterbeheer benutten om bij te dragen aan toekomstvisies voor ons land.

Watervisie staatssecretaris

TR 7/6/07

'Het water komt van links, rechts, onder en boven'

De klimaatproblemen worden steeds grilliger, zegt Maarten Hajer van de Vrom-raad. Snelle actie is daarom geboden.

interview

Cyntha van Gorp

Grote problemen verwacht Maarten Hajer van de Vrom-raad nog niet de komende acht jaar. Maar „er moet nu echt wat gebeuren want in 2040 kan dat heel anders zijn”.

Het afgelopen jaar werkte Hajer aan het rapport 'De hype voorbi maatverandering als stru ruimtelijk vraagstuk'. Dat komt net nu het klimaat is volgens Hajer 'pu media bericht

Systemsprong: Van denken vanuit de (weliswaar integrale) sector naar het aanbieden van (denk)ruimte om samen te werken aan optimale oplossingen voor iedereen.

**Prof. dr. P. (Paul) Schnabel,
directeur van het Sociaal en
Cultureel Planbureau:
"Waterbewustwording is de
grootste innovatieopgave
voor Rijkswaterstaat"**

Out-of-the-box

*Beheren is op orde houden,
maar ook meer dan dat.*

*Vooruitkijken en met goede voorstellen komen
voor de maatschappij.*

2. Uitgangspunten/Randvoorwaarden

Wat zijn de vaste waarden die we hanteren?

vaste waarden

Een veilig en bewoonbaar Nederland

We geven (delen van) Nederland dus niet op

- Nederland duurzaam veilig
- Robuust en veerkrachtig
- Het mooiste waterland ter wereld
- De lessen van het verleden niet vergeten
- Aansluiten bij de (natuurlijke) processen en potenties van gebieden
- Internationale samenhang bewaken
- Dynamische Deltametropool
- Innovatief waar dat kan
- Ecologische rijkdom en economisch gewin

Innovatie:

Genes4water: Gentechnologie toepassen in het waterbeheer

- Ziekteverwekkers in water;
- Waterschade & kwaliteitsborging;
- Schone waterketen;
- Ecologische beoordeling;
- Effecten van stoffen.

Houding: wij zijn maar één van de spelers in het spel

De inspiratie van integraal waterbeheer vertalen naar een breed gedragen toekomstvisie: het beheer van het hoofdwatersysteem als element in de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland

3. Waar staan we nu??

Hoe zorgen we voor beheer op orde in 2015?

De rijkswateren liggen er redelijk bij. Hier en daar is wat achterstalling onderhoud, met name voor de scheepvaart. Om aan EU-verplichtingen te voldoen én de veiligheid te vergroten voor waterbedreigingen worden voor 2015 een aantal grote projecten uitgevoerd.

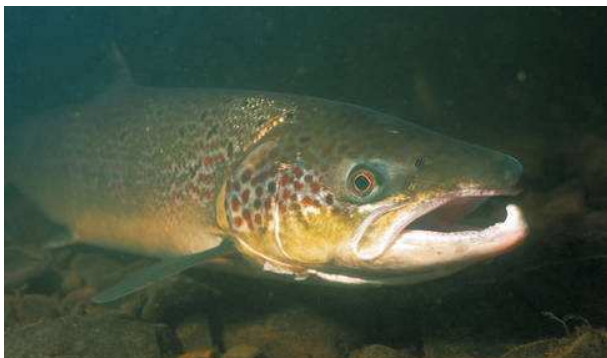
RijkswaterINNOVATIES

- Drijvende gebouwen
- Energie uit water
- Genes4Water
- traploze turbines
- van vergunningverlening naar gebiedsgericht beheer

Wateropgaven tot 2015

- Ruimte voor de Rivier door uiterwaardverlaging, dijkverlegging en obstakelverwijdering
- Verbetering veiligheid, scheepvaart én natuur op de Maas (Maaswerken)
- Optimalisatie waterverdeling bij droogte en wateroverlast (WB21)
- Verbetering ecologische kwaliteit (KRW)
- Instandhouding hoogwaardige natuurgebieden (Natura 2000)
- Wegwerken zwakke schakels aan de kust (Kust op orde)

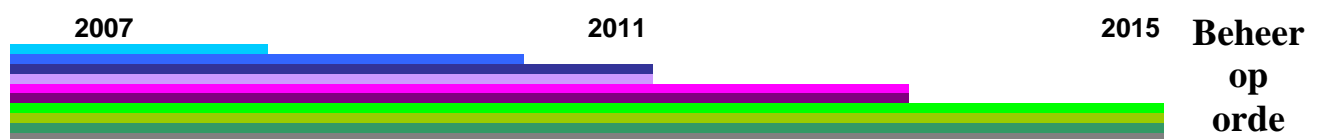
2015 Beheer op orde?

Op alle fronten wordt hard gewerkt om de doelstellingen van de diverse programma's zoveel mogelijk in 2015 te realiseren. De achterstand in onderhoud wordt door het impulsprogramma B&O versneld ingehaald.

In het in 2009 af te ronden integrale Beheersplan Rijkswateren (BPRW) worden de doelstellingen en maatregelen van Rijkswaterstaat voor WB21, de EU-Kaderrichtlijn Water en Natura 2000 vastgelegd.

Voortvarend wordt ook gewerkt aan de uitvoering van de Maaswerken, Ruimte voor de Rivier en Zwakke schakels Kust.

In 2015 zullen we naar verwachting een eind zijn met het 'beheer op orde'

4. Ontwikkelingen

Welke trends nemen we waar en welke thema's worden actueel in de toekomst?

Water kent geen grenzen
*EU-regelgeving steeds bepalender: **European Marine Strategy***

Geen Nederlandse oplossingen

1. KLIMAAT: hoger, meer, minder, warmer, onstuimiger.....

Natuur en Milieu Planbureau:
Tweede Duurzaamheidsverkenning
voor Nederland

Mw. Prof. dr. J.M. (Jacqueline) Cramer: *Laat zien hoe Nederland het Wereldwijde watervraagstuk op kan pakken en stimuleer dat*

2. WATERgebruik

- meer vrije tijd
- scheepvaart
- drinkwater
- visserij
- zandwinning
- landbouw
- verziltingbestrijding
- zwemwater
- koelwater
- .....

Kennis delen en uitwisselen,
in binnen- en buitenland

Waterrecreatie neemt een vlucht

Iedereen wil wonen aan het water

3. ECONOMIE

Vergrijzing, globalisering, energieschaarste, water als vermarktbaar goed, meervoudig ruimtegebruik:

Grote behoefte aan duurzame ontwikkeling

Beleving gaat een belangrijke rol spelen

5. Welke richting gaan we uit?

Gaan we zo door of kiezen we anders?

Om te anticiperen op de ontwikkelingen die op ons afkomen hebben we verschillende keuzemogelijkheden. Uiteraard moeten de keuzes voldoen aan de uitgangspunten die we gesteld hebben: de zorg voor droge voeten en voor voldoende en schoon water. En de keuzes hoeven niet voor alle watersystemen in Nederland hetzelfde te zijn.

In deze notitie onderscheiden we 3 wegen:

- a. Doorgaan op de ingeslagen richting die Nederland gekozen heeft van **'Voortzetten huidig beheer'**. We nemen maatregelen om het watersysteem zodanig aan te passen dat voor de middellange termijn (25-50 j) het voldoet aan de normen voor veiligheid en wateroverlast en we voldoen aan de EU-regelgeving voor ecologische en chemische kwaliteit waarbij economisch gebruik mogelijk is.
- b. We zoeken de samenwerking en kiezen voor **Duurzaam gewin**: bij de uitvoering van maatregelen samen met andere partijen Nederland ruimtelijk in te richten met oog voor toekomstige ontwikkelingen en als uitgangspunten: meebewegen met water, voldoen aan verplichtingen en beperking van beheersinspanning en – kosten

"Een fluitende nachtegaal is misschien wel de rokende schoorsteen van de nieuwe economie". Investerings in natuur zijn zeer rendabel". (Tom Bade, directeur Triple E).

- c. We durven te denken over en te kiezen voor grootse aanpassingen. Inspelen op de ontwikkelingen op de lange termijn met waar dat nodig is echte veranderingen: **Systemensprong**. Dit kan vragen om grootschalige ingrijpende maatregelen gebaseerd op het doorgronden en versterken van processen aan de basis van onze watersystemen. Grootse keuzes, met ecosysteem als basis, medegebruik door allen, gesteld staan voor de lange termijn, met minder risico's dan nu op veiligheid en economisch gebied. Op Grootschalige proefprojecten zijn onderdeel van dit maatregelpakket. Op de korte termijn worden maatregelen genomen die voorsorteren op grootschalige maatregelen of waarvan d.m.v. pilots geleerd kan worden.

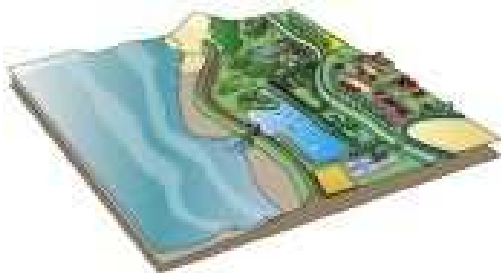
"De vraag is dan ook op welke manier wij voor het vraagstuk van natuur en milieu weer een nieuwe koers kunnen ontwikkelen, die aanspreekt en inspireert. Die ook weer vernieuwing tot stand brengt en onze concurrentiepositie wereldwijd versterkt" (Jacqueline Cramer)

De 3 wegen die in de volgende hoofdstukken verder zijn uitgewerkt, zijn bedacht vanuit het waterbeheer onder invloed van externe ontwikkelingen. Grote onzekerheden op sociaal/economisch gebied en klimaatsverandering en zeespiegelstijging zijn echter aanwezig. De onzekerheden tav klimaat zijn vele malen kleiner dan de sociaal-economische ontwikkelingen. We moeten dus ook leren om te gaan met dergelijke onzekerheden. De richting moet helder zijn, de oplossingen flexibel en 'no regret' en op korte termijn aan te passen op technisch én bestuurlijk gebied
Onze inzet is niet of-of, maar en – en

Voortzetten huidig beheer
en
Duurzaam gewin
en
Systeemsprong

Comcoast, een voorbeeld van een sprong?

In het internationale project ComCoast, waarin Rijkswaterstaat als lead partner samenwerkt met Engeland, Duitsland, Denemarken en België, wordt gekeken hoe in een brede kustzone op plaatsen waar nu een enkele waterkering zoals een zeedijk aanwezig is, het zeewater gekeerd kan worden. Met dit "waterkeren in de breedte" kan op een duurzame manier de zeespiegelstijging worden opgevangen. Deze waterkeringszone biedt bovendien aantrekkelijke mogelijkheden voor de kustzone.

Dit kan met verschillende opties, variërend van een ondiep voorland zeewaarts tot het getij toelaten landwaarts. Afhankelijk van de gekozen optie is de zone tussen zee en land vaker nat. Tal van functies zijn mogelijk, wel aangepast aan deze natte omstandigheden. Denk aan natuur, recreatie en zilte landbouw. Dit verklaart de naam ComCoast "**C**ombined functions in **C**oastal areas".

6. Voortzetten huidig beheer

Zetten we de huidige werkwijze voort ?

De keuzes die we nu hebben gemaakt voor de periode tot in ieder geval 2015 zijn genomen vanuit het streven naar veiligheid en een goed ecologisch potentieel. We zetten de lijn van deze keuzes ook voort in de jaren daarna:

- MEER Ruimte voor de rivier
- Aanpak NIEUWE Zwakke Schakels: zeevaartse kustverdediging
- VERDER herstel ecologie: Getemd getij Haringvliet
- Genoeg water in de rivieren
- Vervolg Saneringsprogramma waterbodembodem rijkswateren

Hiermee kunnen we functies tot een bepaalde grens accommoderen. Het is mogelijk duurzaam te ondernemen binnen de randvoorwaarde van het watersysteem. Het streven is een eco2 benadering (case N2000 gebied Voordelta). De marktwaarde van bepaalde watersystemen stijgt (Wadden, NZ kust). De vraag om het gebruik van het watersysteem neemt toe. De druk op het systeem blijft toenemen. Scherpe keuzes worden niet gemaakt.

Nederland Later (NMP-juli 2007):

“De kijkrichting Klimaat laat zien dat Nederland waarschijnlijk nog eeuwen bestendig is tegen klimaatverandering en zeespiegelstijging en dat structurele ruimtelijke maatregelen zoals het verschuiven van investeringen naar hoog Nederland of een sterk verbrede kustzone niet urgent zijn.

Maar met een nog grotere zoutindringing, toenemende maatgevende waterafvoeren, droogtes in de zomer, toenemend recreatief medegebruik wordt het steeds moeilijker en duurder om het watersysteem aan te passen, hoewel het technisch gezien wel kan. Het systeem is niet robuust. En we halen ook niet het optimale economische gewin eruit.

"Goed waterbeheer is een voorwaarde voor de primaire levensbehoeften hier in Nederland. Daar ligt dus ook een taak voor de Rijksoverheid" Prof. Paul Schnabel.

Als het
luchtbed
lek raakt
dan
plakken we
hem toch
gewoon
weer

7. Duurzaam gewin.

Een andere werkwijze ?

Om te komen tot een “duurzaam gewin” wordt de knop bij de rijksoverheid inclusief Rijkswaterstaat omgezet naar stand 2: We doen een schepje bovenop de reeds ingezette lijn. Het maatschappelijke denken is niet echt veranderd: alles is maakbaar, maar de rijksoverheid zoekt de samenwerking en ondersteunt en realiseert alles net een tandje sneller en geïntegreerder.

Nieuwe ontwikkelingen worden ingezet vanuit een partnerschap: samen zorgen we ervoor dat er integrale oplossingen worden gerealiseerd en de regio wordt nauw betrokken bij de plannen. Daarnaast worden als uitgangspunten onder andere het volgende gehanteerd:

- De maatschappelijke risico's worden niet groter;
- De economische waarde van water wordt benut;
- De natuurlijke dynamiek wordt gevolgd;
- De multifunctionaliteit van water neemt toe.

Wie de toekomst als tegenwind ervaart, loopt in de verkeerde richting.

M. Held

Mogelijkheden voor “duurzaam gewin” zijn er legio.

Het zijn nu reeds haalbare, maatschappelijk rendabele plannen die vaak vast zitten op factoren zoals:

- Wanneer RWS nagedacht heeft over veiligheid en scheepvaart mag u nog meedenken over het invullen van de overgebleven ruimte;
- Aan die functies betalen wij niet mee.

Voorbeelden van dit “nieuwe” werken zijn:

- Op de versterkte afsluitdijk past een hotel, staan mooie huizen en is een osmose-centrale als proef geplaatst;

Modern publieksgericht watermanagement

De rol van beheerder in modern publieksgericht watermanagement is breder dan het louter beheren in de zin van op orde houden van het hoofdwatersysteem. De beheerder heeft ook een signalerende rol. Welke kansen kan ik bieden in mijn beheer en bij de aanpassing/verbetering van de infrastructuur? Welke ontwikkelingswensen en plannen liggen er bij maatschappelijke groeperingen of andere overheden die samen met de waterstaatkundige taken tot win-win situaties kunnen leiden?

Met andere woorden, de beheerder moet:

1. beheren: hoe kan ik mijn beheerstaak zo efficiënt en effectief mogelijk uitvoeren;
2. signaleren: wat verandert er om me heen; aangeven hoe het beheer verbeterd/geoptimaliseerd kan worden.

Met open oog voor maatschappelijke ontwikkelingen in en nabij de watersystemen.

Het betreft een proces van het versterken externe samenhangen uitgaande van voldoende interne samenhang binnen het waterbeheer. Meerdimensionaal ipv ééndimensionaal denken.

Rijks WATERontmoeting: Partners laten Rijkswaterstaat weten hoe het gaat met het waterbeheer:

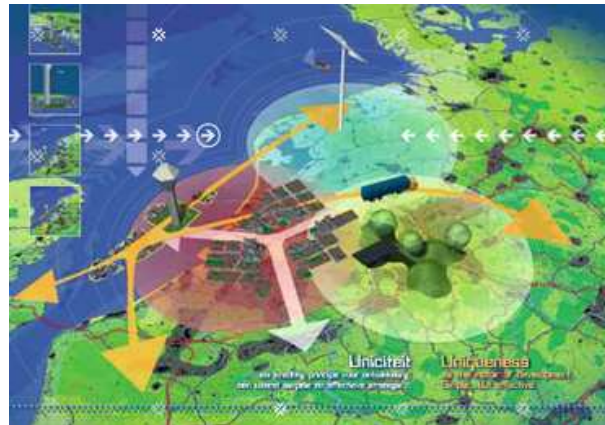
‘Het wordt tijd dat Rijkswaterstaat lef toont en meedoet aan de visievorming over Nederland’

- Voor de grote rivieren (Maas en de Rijntakken) worden studies uitgevoerd die aangeven hoe noodzakelijke veranderingen als gevolg van de klimaatsveranderingen, kunnen worden gecombineerd met andere projecten. Voor de Maas is dit bijvoorbeeld de Integrale Verkenning Maas (IVM). Projecten van derden die aansluiten bij deze toekomststudies worden nu reeds actief via een subsidie/tendermodel gestimuleerd. Op deze wijze worden in samenspraak met de regio win-win situatie is gecreëerd.
- Rijkswaterstaat faciliteert op een proactieve wijze recreatief medegebruik op zijn eigendommen: “Vissers, zonnebaders, zwemmers, surfers, fietsers en wandelaars: welkom op onze terreinen”.

8 *Systemesprong* Gaaf op een aantal punten het roer om?

De Nederlandse watersystemen moeten een natuurlijk, economisch rendabel watersysteem zijn met als randvoorwaarden acceptabele, ten aanzien van de huidige situatie, verlaagde maatschappelijke risico's". Om dit te realiseren is een echte systeemspont noodzakelijk. Niet alleen de denkbelden van Rijkswaterstaat "gaan om" maar ook die van de maatschappij. Deze is ook mogelijk omdat maatschappelijk een aantal ontwikkelingen gaande zijn:

Movares

- o Een verlaagde acceptatie ten aanzien van maatschappelijke risico's;
- o Het besef dat de omgeving van de mens randvoorwaarde scheppend is en niet de mens. Dit vertaalt zich in een ecosysteembenadering;
- o Water wordt steeds meer gezien als een economisch goed. Het is in financiële waarden te vervatten en daarmee verhandelbaar.

Een extra rij eilanden ten noorden van de waddeneilanden kan voorkomen dat de kust in zee verdwijnt en het land wordt overstroomd.

CvK Hans Alders, November 2006

Om de systeemspont te realiseren zijn reeds diverse ideeën naar voren gebracht. Juist de combinatie van ideeën kan een beeld geven hoe Nederland er uit kan zien wanneer daadwerkelijk voor een systeemspont wordt gekozen. Om enige voorbeelden te geven:

- o Er worden nieuwe eilanden voor de kust van Nederland aangelegd. Deze zorgen voor een veiliger wonen in Nederland maar ook voor extra ruimte voor maatschappelijke ontwikkelingen. Wordt het een vliegveld in zee, grote windmolenparken of een toeristenparadijs met een Zuid-Frans klimaat met het model van palm zoals in Dubai? Of wordt het een combinatie?

Door Natuurmonumenten is voor de KRW/Natura 2000 gebieden de Vecht en Volkerak-Zoommeer nagegaan of deze gebieden in economische zin rendabel zijn: kunnen we met deze gebieden ook nog geld verdienen. Dit blijkt inderdaad zeer goed het geval te zijn. Maatschappelijke terugverdiertijden van 1 tot 5 jaar laten dit zien. Realisatie hiervan vraagt echter wel een scherpe keuze van de overheid met een duidelijke regie.

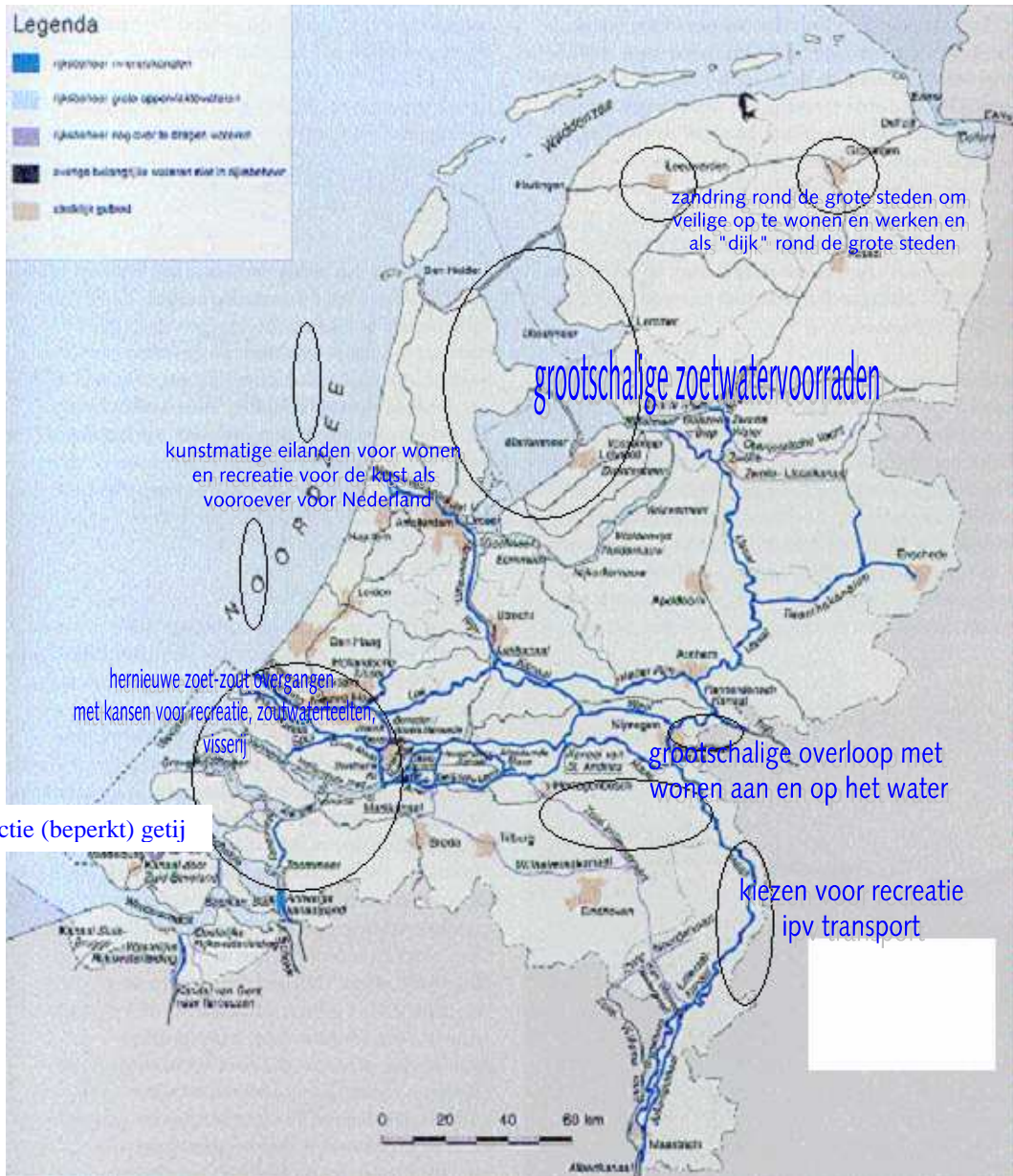
- Gaan we grote ruimten vrijgeven aan de rivier. Gebieden zoals de Beerse overlaat en de Ooipolder. Kunnen we dit mooi combineren met het creëren van nieuwe rivieren waarin recreatie, wonen aan het water, op palen of op terpen, en natuur hand in hand gaan.
- Maken we in het Harinvliet, Grevelingen en Volkerak/Zoommeer weer een zoet-zout overgang waardoor recreatie maar wellicht ook de mosselcultuur en zoutwatervisserij een kans krijgen;
- Kiezen we voor grensoverschrijdend denken waarbij de Rotterdamse en Antwerpse haven elkaar niet meer beconcurreren maar samenwerken waardoor er mogelijkheden bestaan de Maas expliciet te gebruiken om de recreatieve sector te ontwikkelen? Zwemmen, varen, zonnen en lekker wonen aan de Maas en de beroepsscheepvaart over het Albertkanaal in België naar de haven van Antwerpen of Rotterdam.
- Verlagen van kwetsbaarheid wordt een uitgangspunt: In de bouwverordeningen voor nieuwbouw van bedrijfsgebouwen en huizen wordt opgenomen dat in laaggelegen gebieden de onderste verdieping de niet schadegevoelige vertrekken (bv garage, schuur) worden gesitueerd;
- In het Grevelingenmeer wordt van (beperkt) getij geherintroduceerd in combinatie met de opwekking van duurzame energie. Ten grondslag aan het besluit liggen economische ontwikkeling en duurzame natuur.
- Landschap wordt een belangrijk afwegingscriterium; beleving van water gaat een grotere rol spelen

HET EI VAN
COLUMBUS

Beeld (studie-)opties

9. Nawoord

Hoe verder?

- Dit verhaal is niet af. Het is een aanzet tot verder denken. Verder in de zin van verder in de tijd, maar ook in de zin van meer en andere suggesties die de moeite waard zijn om bekeken te worden
- Niet alles wat hiervoor is geschreven of in plaatjes tot uitdrukking gebracht zal ieders instemming hebben. Dat is naar ons gevoel in dit stadium ook niet nodig. Het zoeken naar toekomstige richtingen voor ons beheer is gediend met een open blik naar de mogelijkheden.
- **Vervolgstap**: als waterbeheerders hebben we afgesproken om energie te steken in het maken van een **waaier van ideeën**. Ideeën die aansluiten bij het bestaande beleid, ideeën die in de sfeer liggen van duurzaam gewin en ideeën die eerder een systemsprongkarakter hebben.
- **De kennisagenda vullen** om ook in het onderzoek toekomstgericht bezig te zijn is een tweede doel.